

Розділ 4. ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГА У СУЧАСНІЙ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ ПРАКТИЦІ

УДК 373.1.018

© 2013

Анненкова І.П.

МОНІТОРИНГ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ШКОЛІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах соціально-економічної нестабільності перед навчальними закладами постає проблема пошуку нових підходів розв'язання проблеми об'єктивного оцінювання якості освіти, надання теоретичного обґрунтування показникам, критеріям якості та методам її оцінювання. Крім того, складні процеси перетворення й реформування системи освіти обумовлюють необхідність вивчення успішності виховання як одного з показників якості освіти для своєчасної корекції його структури й змісту, що може мати значення як для учасників освітнього процесу, так і для педагогічної науки в цілому.

Основою виховного процесу є виховна діяльність педагогів, яка пов'язана з плануванням передбачуваного результату і способів його досягнення, здійсненням розроблених планів і моделей, управлінням діяльністю та поведінкою людей, які реалізують ці плани. При цьому управлінська діяльність педагогів здійснюється на основі інформаційних потоків, які характеризують стан системи й ефективність її функціонування [4].

Механізмом, що забезпечує не тільки безперервне, науково-обґрунтоване діагностично-прогностичне, планово-діяльнісне відстеження виховного процесу, але й сприяє підвищенню його ефективності, має стати моніторинг якості виховного процесу, адже він дає можливість одержувати інформацію, яка конструктивно впливає на характер і якість процесу виховання. Хоча сьогодні досить часто йдеться про моніторингові дослідження, однією з суттєвих проблем для керівників шкіл, для педагогів є саме здійснення моніторингу. Знання учителів-практиків про цей феномен недостатні, системи внутрішньошкільного моніторингу виховної роботи в багатьох школах не створено, розробникам моніторингових досліджень доводиться самим відбирати напрями досліджень, визначати критерії та показники для здійснення аналізу й опрацювання зібраної інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Моніторингу якості освіти присвячені роботи Т. Боровкової, Г. Єльнікової, О. Локшиної, Т. Лукіної, О. Ляшенка, О. Майорова, Д. Матроса, Н. Мельникової, В. Мокшеєва, І. Морєва, Д. Полева, М. Поташника, В. Приходька, Дж. Уїлмса та ін. Питання становлення та розвитку моніторингу якості освіти в Україні досліджувались Т. Волобуєвою, Л. Черніковою; міжнародні порівняльні дослідження в системі моніторингу якості освітніх систем проводились І. Іванюк, Т. Лукіною; наукові основи моніторингу як засобу управління якістю освіти розглядали Г. Єльнікова, О. Касьянова, К. Крутий, З. Рябова; світовий досвід становлення моніторингу якості освіти вивчали О. Локшина, О. Ляшенко; моніторинг у системі роботи вчителя досліджували О. Коваленко, Л. Романишина, Р. Яковлева; моніторинг діяльності методичних служб – О. Байназарова; особливості моніторингу якості діяльності загальноосвітнього навчального закладу розглядалися у дослідженнях С. Бабінець, О. Дахіна, Г. Єльнікової, В. Кальней, С. Подмазіна, Г. Полякової, С. Шишова, В. Приходька; моніторинг виховного процесу досліджували В. Приходько, Л. Кондрашова, І. Охрименко.

Проте, незважаючи на величезний інтерес дослідників, проблема моніторингу якості виховного процесу в достатній мірі не вирішена, зокрема недостатньо досліджені різні теоретико-методологічні підходи визначення якості виховання, не сформувалася цілісна концепція моніторингу якості виховного процесу з позицій сучасних досягнень різних наук, таких як філософія, менеджмент, педагогіка, соціологія, відсутні компактні аналітико-діагностичні технології здійснення зворотного зв'язку.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є теоретичне обґрунтування системи моніторингу якості виховного процесу у загальноосвітньому закладі.

Виклад основного матеріалу дослідження... Моніторинг виховного процесу ми визначаємо як систему збору, обробки, зберігання й поширення інформації про виховний процес або окремі його елементи, орієнтована на інформаційне забезпечення управління виховним процесом з метою оптимального вибору виховних цілей, завдань і засобів їхнього вирішення.

Інтеграція сучасних наукових підходів (діалектичного, системного, синергетичного, процесного, середовищного) дозволяє сформулювати такі концептуальні положення моніторингу виховного процесу:

1. Моніторинг виховного процесу слід розглядати як підсистему складної відкритої синергетичної системи управління якістю освіти у загальноосвітньому закладі. Моніторинг виховного процесу підпорядковується ієрархічним зв'язкам освітньої системи загальноосвітнього закладу.
2. Мета у системі моніторингу виховного процесу виступає системоутворюючим і системоінтегруючим фактором і визначає завдання, функції, принципи, характер взаємозв'язків елементів структури моніторингу виховного процесу, сукупність методик, засобів, учасників, які його реалізують.

3. Об'єкти моніторингу виховного процесу перебувають у постійному розвитку. На них впливають зовнішні і внутрішні чинники, які можуть викликати небажані зміни у функціонуванні об'єкта.

4. Виховний процес складається з ряду взаємозалежних процесів. Моніторинг виховного процесу доцільно здійснювати за трьома напрямками: оцінка умов організації виховного процесу; оцінка якості здійснення виховного процесу; оцінка якості отриманих результатів.

5. Моніторинг виховного процесу повинен сприяти розвитку, цілісності системи управління якістю освіти у загальноосвітньому закладі шляхом створення умов для саморозвитку системи.

Ґрунтуючись на цих положеннях, можна сформулювати низку певних вимог до моніторингу виховного процесу у вигляді таких базових принципів: об'єктивність інформації; безперервність; порівнянність даних; адекватність; прогностичність; цільове призначення. Урахування цих принципів у ході розробки програми моніторингу сприяє успішності його протікання й одержання об'єктивної інформації.

Моніторинг виступає системним способом оцінки якості виховного процесу, дієвості форм, способів, прийомів виховного впливу. Він дозволяє адаптивно коректувати процес становлення особистості, усувати негативні тенденції, забезпечувати ефективність виховного процесу.

Метою моніторингу є вдосконалювання управління якістю виховного процесу. Моніторинг не тільки забезпечує оцінювання й прогнозування тенденцій розвитку сфери виховної діяльності, прийняття обґрунтованих управлінських рішень, але й надає виховному впливу цілеспрямованості на основі гуманістичного підходу до його організації й проведення [1].

Відповідно до мети можна визначити основні завдання моніторингу виховного процесу:

- розробка критеріїв і показників ефективності виховної діяльності, методик діагностики;
- організація спостережень і вимірів, одержання достовірної й об'єктивної інформації про умови, організацію, зміст й результати виховного процесу;
- своєчасне виявлення змін у сфері виховання, корекція програм і планів виховної діяльності;
- виявлення реального рівня кваліфікації педагогічних кадрів, їхньої підготовленість до рішення виховних завдань;
- відстеження динаміки якості виховного процесу й ефективності управління виховним процесом.

Моніторинг виховного процесу може здійснюватися на загальношкільному рівні (суб'єктом управління й моніторингу виступають директор і його заступники) і педагогічному рівні (суб'єктом управління є класний керівник).

Об'єктами моніторингу можуть бути:

1. Всі суб'єкти виховних систем різних рівнів: учень, педагог, клас, школа, педагогічний колектив, батьки, адміністрація.

2. Компоненти виховного процесу:

- ресурси (матеріальні, нормативно-правові, кадрові, фінансові, методичні та ін.);
- організаційні умови (режим роботи, циклограма діяльності, санітарно-гігієнічні й ін.);
- зміст діяльності (мети, виховні програми, плани, засоби виховання, діагностичні методики й ін.);
- результати (поточні й підсумкові, творчі досягнення, стан здоров'я, рівень вихованості, задоволеність виховним процесом та ін.).

Розуміючи під якістю виховного процесу результати, в яких відображено досягнутий рівень мети та виконання завдань виховання, рівень особистісного розвитку учня та класного колективу, зміни професійної компетентності класного керівника, ми вважаємо, що моніторинг виховного процесу на загальношкільному рівні може здійснюватися за чотирма напрямками:

1. Моніторинг результативності виховного процесу.

Моніторинг результативності виховного процесу можна умовно розділити на два види.

Перший – статистичний моніторинг. Він базується на даних статистичної звітності, насамперед, на даних державної статистичної звітності й чітко налагодженій і регламентованій системі збору інформації.

У першу групу входять об'єктивні статистичні показники:

- відсоток успішності й відвідуваності;
- кількість правопорушень, зроблених учнями;
- кількість учнів класу, що перебувають на внутрішшкільному обліку, на обліку в ОППН;
- участь (результати) учнів у шкільних, районних, міських і всеукраїнських конкурсах і проєктах;
- кількість конфліктних ситуацій (з батьками, серед учнів, із учителями).

Другий – нестатистичний або так званий «м'який» моніторинг, що базується на самостійно розроблених дослідниками показниках і відповідних окремих (унікальних) шкалах виміру даних показників, із самостійно заданими періодами виміру й т.п.

У цьому виді моніторингу в школі вивчаються:

- рівень вихованості;

- рівень розвитку класного, шкільного колективу;
- психологічний клімат у колективі;
- стан здоров'я учнів;
- рівень задоволеності школярів життєдіяльністю школи;
- рівень системи додаткового утворення.
- збереження традицій, наступність поколінь;
- рівень співробітництва й взаємодії родини, школи, громадських організацій і різних установ;
- репутація (імідж) освітньої установи (позитивні відкликання про освітню установу, задоволеність батьків виховним процесом і ін.).

2. Моніторинг якості організації виховного процесу.

Він передбачає відстеження наступних показників:

- програмне забезпечення виховного процесу;
- зміст виховання;
- технології виховного процесу;
- організація канікул;
- організація харчування;
- організація оздоровчого відпочинку й ін.

3. Моніторинг організаційних умов виховного процесу.

Включає такі показники:

- кадрове забезпечення;
- матеріально-технічне оснащення виховного процесу;
- методичне забезпечення процесу виховання;
- підвищення професійної компетентності (курси підвищення кваліфікації й ін.).

4. Моніторинг ефективності діяльності класних керівників.

Моніторинг ефективності діяльності класного керівника щодо організації виховного процесу ми визначаємо як систему збору, обробки, зберігання й поширення інформації про стан діяльності класного керівника щодо організації виховного процесу, орієнтована на інформаційне забезпечення управління виховним процесом з метою оптимального вибору виховних цілей, завдань і засобів їхнього вирішення.

Зазначимо, що ефективність діяльності класного керівника оцінюють у двох аспектах: результативному та процесуальному.

Вихідною позицією при визначенні результативності виховної роботи має бути співвідношення її основної мети (підготовка людини до виконання трьох головних ролей у житті – громадянина, працівника, сім'янина) з кінцевою (підвищення якості виховного процесу) і перспективною метою (розвиток особистості вчителя, учня) [4].

Результативний аспект свідчить, що діяльність класного керівника тим ефективніше, чим більше результати збігаються із завданнями. Процесуальна ж оцінка полягає у встановленні того, наскільки відповідно визначено завдання, зміст роботи, обрано її методи, засоби і форми, враховано психологічні умови тощо. Не можна судити про ефективність виховання лише за кількістю проведених заходів, завойованих призових місць. Слід мати чітке уявлення про зміни у розвиткові учнів, у їхній свідомості, вихованості [4].

Отже, ефективність роботи класного керівника можна відслідковувати за двома групами критеріїв:

Перша група – результативні критерії, що показують, наскільки ефективно реалізуються цільові й соціально-психологічні функції. Результативні показники відбивають той рівень, якого досягають вихованці педагога у своєму соціальному розвитку.

Процесуальні ж показники (друга група) розкривають те, як здійснюється педагогічна діяльність і спілкування педагога, як реалізується в процесі праці його особистість, яка його працездатність, а також які процеси діяльності спілкування учнів він організує.

Моніторинг ефективності діяльності класного керівника також може здійснюватися на основі статистичних і нестатистичних показників. Проаналізувавши роботи Л.В. Кондрашової, О.О. Лаврентьевої, Н.І. Зеленкової [1], О.М. Одегової [2], В.М. Приходька [3], Л.О. Щоголевої [5], рекомендації щодо оцінки ефективності діяльності класного керівника [4], ми пропонуємо такі нестатистичні показники оцінки діяльності класного керівника (табл. 1).

Моніторинг діяльності класного керівника дозволяє розвивати аналітико-прогностичні здібності цієї категорії педагогів-вихователів, сприяє створенню мотиваційних умов для підвищення статусу цього виду виховної роботи, може бути підставою для матеріальної й моральної винагороди педагогів.

Моніторинг дає класному керівникові можливість співвіднести одержувані їм виховні результати із цілями й минулими досягненнями у своїй виховній практиці, дозволяє побачити й проаналізувати тенденції, що намітилися у розвитку особистості окремих учнів, класного колективу в цілому, вчасно оцінити кількісно-якісні зміни, а також не просто зафіксувати фактичні результати, але й побачити сильні й слабкі сторони в організації виховного процесу, а значить – більш ефективно спланувати свою роботу в майбутньому [2].

Критерії і показники оцінки діяльності класного керівника

	Критерії	Показники
	Координація діяльності учасників освітнього процесу щодо забезпечення психолого-педагогічного супроводу й формування здорового способу життя	<ul style="list-style-type: none"> • визначення стану й перспектив розвитку класного колективу й окремих учнів; • зайнятість учнів в позаурочний час, • поінформованість про особливості змісту освіти учнів, взаємодія із учителями-предметниками; • сприяння в розробці й реалізації індивідуальних траєкторій освіти учнів, • вивчення родин і організація підтримки проблемним родинам, • моніторинг освітніх досягнень учнів; • діяльність щодо захисту прав неповнолітніх, організація профілактичної роботи,
	Організація роботи з батьками	<ul style="list-style-type: none"> • систематичність проведення батьківських зборів, розмаїтість і актуальність тематики; • залучення до проведення батьківських зборів фахівців; • відвідуваність родителями батьківських зборів, • організація роботи батьківського комітету; • участь батьків у класних і загальношкільних заходах
	Участь класу в загальношкільних і позашкільних заходах	<ul style="list-style-type: none"> • систематичність участі; • кількість дітей, що беруть участь у них.
	Ведення класної й іншої документації	<ul style="list-style-type: none"> • дотримання вимог до ведення класної документації; • своєчасне надання інформації; • наявність і якість плану виховної роботи (аналіз, характеристика класного колективу, обґрунтованість цілей і завдань, зміст заходів), • організація контролю за відвідуваністю занять; • контроль за веденням учнівських щоденників.
	Рівень вихованості учнів	<ul style="list-style-type: none"> • ставлення до навчання; • ставлення до людей; • ставлення до самого себе; • ставлення до природи; • ставлення до праці; • ставлення до дійсності; • культура зовнішнього вигляду учнів.
	Рівень сформованості класного колективу	<ul style="list-style-type: none"> • рівень загальної культури й дисципліни учнів, • рівень згуртованості класного колективу, • характер громадської думки, • рівень міжособистісних відносин у класі, • діяльність органів учнівського самоврядування, • позитивна динаміка розвитку класного колективу й особистості кожного учня

Висновки... Орієнтація загальноосвітнього закладу на досягнення якісно нових освітніх результатів призводить до необхідності перейти від традиційного способу внутрішнього контролю до управління якістю освіти, де контроль є тільки однією з функцій. Важливою складовою якості освіти є якість виховання. Інформаційною основою управління якістю виховання є моніторинг якості виховного процесу, спрямований на отримання оперативної та достовірної інформації про якість результатів виховання, умов досягнення виховних результатів і перебіг процесу виховання. Моніторинг є цілісним управлінським інструментом, який дозволяє зібрати, зберегти, обробити, поширити інформацію про діяльність виховної системи, визначити її стан і спрогнозувати розвиток. Подальшої розробки потребують технологія й інструментарій внутрішньошкільного моніторингу якості виховного процесу з урахуванням індикаторів і показників, що працюють на основі принципів

додатковості й амбівалентності і дозволяють залучити до управління якістю всіх суб'єктів виховного процесу й визначити місце й роль кожного з них у цій взаємодії.

Література

1. Кондрашова, Л.В. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навчальний посібник / Л.В.Кондрашова, О.О.Лаврентьева, Н.І.Зеленкова. – Кривий Ріг : КДПУ, 2008. – 187 с.
2. Одегова О.Н. Создание оптимальной системы мониторинга прогнозируемых воспитательных результатов /О.Н. Одегова // Воспитание и дополнительное образование в Новосибирской области. – №3. – 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sibvido.ru/node/86
3. Приходько В.М. Мониторинг якості освіти і виховної діяльності навчального закладу/ В.М. Приходько. – Х. : Вид. група «Основа»: «Триада+», 2007. – 144с.
4. Рекомендации по оценке эффективности деятельности класного руководителя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.edu.murmansk.ru/www/to_guidance/rekomendacii/kl_ruk.htm
5. Щоголева Л.О. Мониторинг якості виховної діяльності / Л.О.Щоголева// Педагогічний пошук: науково-методичний вісник. – №3. – 2010. – Луцьк : Волин. ін-т післядиплом. пед. освіти. – С.48-51.

Анотація

У статті теоретично обґрунтовано модель моніторингу виховного процесу у загальноосвітньому закладі. Моніторинг виховного процесу може здійснюватися на загальношкільному і педагогічному рівнях. Моніторинг виховного процесу на загальношкільному рівні може здійснюватися за чотирма напрямками: моніторинг результативності виховного процесу; моніторинг якості організації виховного процесу; моніторинг організаційних умов виховного процесу; моніторинг діяльності класного керівника.

Анотація

В статті теоретично обґрунтовано модель моніторингу виховного процесу в загальноосвітньому закладі. Моніторинг виховного процесу може здійснюватися на загальношкільному і педагогічному рівнях. Моніторинг виховного процесу на загальношкільному рівні може здійснюватися за чотирма напрямками: моніторинг результативності виховного процесу; моніторинг якості організації виховного процесу; моніторинг організаційних умов виховного процесу; моніторинг діяльності класного керівника.

Summary

In the article theoretically monitoring model of the educational process in educational institution is substantiated. Monitoring of the educational process can be carried out at the school-wide and pedagogical levels. Monitoring of the educational process at the school-wide level can be carried out in four areas: monitoring the effectiveness of the educational process, monitoring the quality of the organization of the educational process, monitoring of the organizational conditions of the educational process, monitoring of the class teacher's activities.

Ключові слова: виховний процес, моніторинг виховного процесу, класний керівник, моніторинг діяльності класного керівника.

Ключевые слова: воспитательный процесс, мониторинг воспитательного процесса, классный руководитель, мониторинг деятельности классного руководителя.

Key words: educational process, the monitoring of the educational process, the class teacher, the monitoring of the class teacher's activities.

Подано до редакції 08.10.13.

УДК: 371.15+372.4+37

© 2013

Артемьєва І.С.

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Модернізація вітчизняної освіти ставить перед школою серйозні вимоги щодо вдосконалення навчально-виховного процесу. В епіцентрі уваги знаходиться початкова школа, тому що саме на початковому етапі навчання учні оволодівають навчальною діяльністю, від успішності цього процесу залежить подальше формування та розвиток їх особистості.

З точки зору Р.Герасимової, в повній мірі оволодіти першокласнику навчальною діяльністю неможливо без уміння вчитися, що формуються в дітей впродовж навчання в першому класі [1, с. 97]. Проте, успішність цього процесу залежить від типу ставлення учня до навчання у школі (І.Кулагіна, А.Маркова, С.Саричев, Н.Стадненко, І.Ушакова). Відтак, російською вченою І.Ушаковою встановлено, що від типу ставлення учня до навчальної діяльності залежить його старанність у навчанні, завдяки якій учнем досягається успішність у навчанні [7]. В свою чергу Н.Стадненко зазначає, що виховання в дітей таких важливих особистісних якостей учня, як-от: старанність, відповідальність, сумлінність у навчанні, починається з формування в них позитивного ставлення до навчання у школі. Крім того, вчена підкреслює, що позитивне ставлення до навчальної діяльності не виникає в учнів само по собі, його формування потребує від учителів цілеспрямованих дій [6, с.3-4]. Отже, вчителю початкової школи при